

Inazo Nitobe

EL BUSHIDO

EL CAMÍ DEL SAMURAI

Traducció i presentació
de Ricard Vela

EL BUSHIDO

EL FAR
34

Amb el suport del
Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Títol original:
Bushido, the Soul of Japan

© 2017 Ricard Vela, per la traducció i la presentació

© Bernard Allum (iStock), per la imatge de portada

© 9 Grup Editorial, per l'edició

Angle Editorial
Muntaner, 200, àtic 8a
08036 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Primera edició: setembre de 2017

ISBN: 978-84-15307-94-5

DL B 20468-2017

Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la incorporació a un sistema informàtic, ni la transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Inazo Nitobe

EL BUSHIDO

El camí del samurai

Traducció i presentació
de Ricard Vela

Taula

- 9 Fabricant el samurai perfecte,
per Ricard Vela

EL BUSHIDO

- 31 Prefaci
- 35 Prefaci a la desena edició (revisada)
- 39 El Bushido com a sistema ètic
- 49 Els orígens del Bushido
- 59 La rectitud o justícia
- 65 El coratge
- 73 La benevolència
- 87 La cortesia
- 97 L'honestedat
- 107 L'honor
- 115 La lleialtat
- 133 L'autocontrol

141	El suïcidi i el desgreuge
161	L'espasa, l'ànima del samurai
167	La formació i la condició de la dona
185	La influència del Bushido
195	Continua viu, el Bushido?
207	El futur del Bushido

Fabricant el samurai perfecte

Bravo samurái
Bravo samurái
Enamórame
Desintégrame
Ven, lucha por mí.

Això era el que cantava Vicky Larraz, representant RTVE, en aquell festival de l'OTI del 1987 en què va quedar tercera amb un hit que va arribar a gravar fins i tot en anglès. Era el mateix any, poc després que ja l'haguéssim vist amb diversos models de falldilla, que Miguel Bosé publicava un disc amb la balada «Que no hay...» (res a veure estilísticament amb l'himne rebentapistes de l'excantant d'Olé Olé), en què també s'insinuava aquest curiós triangle mig matador i mig sensual entre el Japó, Espanya i Iberoamèrica: «Samurái / corazón valiente de armadura Carey / vagabundo demente ebrio en luna maguey». En aquella època sense internet i en què viatjàvem

molt menys, l'exotisme i les fantasies romàntiques s'expressaven així («Despertar / donde nace el sol / bajo el fuego de un volcán / a solas con él») i la globalització cultural disposava de menys canals per obrir-se pas en l'imaginari de les societats occidentals. El cinema i la televisió, naturalment, però deuenidó la resta d'arts de consum popular, des del còmic fins a la música pop.

Ara tothom que vol viatja al Japó, però fa trenta anys ens quedava molt lluny, era prohibitiu i, en certa forma, pertanyia més al domini del documental que al de qualsevol altre país normal en què la gent es lleva cada dia i agafa el metro per anar a treballar. Però el japonèsisme ja ens estava envaint, subtilment, a la seva manera, encara que potser no ens n'adonàvem. No sé si va ser primer la figura del samurai, el cinema de Kurosawa, les proeses bèl·liques dels Estats Units contra els pèrfids nipons, Karate Kid, les càmeres fotogràfiques o els dibuixos animats televisius (que tant podien adaptar un llibre d'un autor italià o suís com introduir-nos en els robots o els monstres autòctons), però el cas és que un arxipèlag de l'altra punta del món, amb una llengua complexa que només parlen ells i que havia quedat arrasat després de la Segona Guerra Mundial, s'estava convertint a poc a poc en una potència exportadora i influenciadora de primer ordre. Potser exagerant una mica, podríem dir que han estat els únics a plantar cara dignament, pel

que fa a modes, cultura popular i creativitat estètica, als Estats Units i a l'imperi anglosaxó en general. Perquè la llista de tot el que han aconseguit encomanar-nos des de la seva diferència racial i radical és impressionant, començant per la tecnologia a bon preu, que han diversificat en l'audiovisual, la informàtica o la robòtica, i seguint per disciplines espirituals i tradicionals com ara el budisme zen, l'*ikebana*, l'*origami*, la cerimònia del te o el karate, però també per la seva cuina (inclosos el sushi i el wasabi!), la seva literatura, el seu manga, el seu anime, les sèries infantils, el cinema de ninges o de *yakuzes*, les seves consoles per jugar als seus jocs, el seu disseny pràctic i minimalista, els seus productes de cosmètica o de moda (no fa gaire, Vogue ha decretat que el quimono és la nova jaqueta tres quarts) i, sobretot, les successives extravagàncies postmodernes que fan furor entre els més joves, des dels *otakus*, els tatuatges, els *tamagochi*, els que fan *cosplay* i els que corren pels parcs esperitats per culpa del Pokémon Go, fins a, desgraciadament, també els *hikikomori* i les tendències suïcides adolescents.

En les seves modes estètiques i els seus fenòmens massius, juvenils o no, de vegades ens semblen tan absurds i ingenus com estridents i impostats, però no oblidem que històricament han estat uns lluitadors implacables i uns perfeccionistes obsessius, i que van esclavitzar i massacrar coreans i xinesos amb la mateixa dedicació i efectivitat amb què recentment han

aconseguit indignar els escocesos, irlandesos i nord-americans guanyant diversos cops el guardó al millor whisky del món.

I és que en el cas del samurai, com en el de la *geisha*, els nipons han excel·lit en la creació d'una autèntica icona universal, tan estilitzada, glorificada i perfeccionada que, un cop l'han compartit amb els occidentals, ja ens hem encarregat nosaltres mateixos de mistificar-la, deformat-la i equiparar-la transculturalment a la pizza i la coca-cola. Hem vist pel·lícules amb gossos samurais, samurais negres (de la mà de Jim Jarmusch) i fins i tot un occidental que es va convertir en el darrer samurai «autèntic». I, encara més, ens hem inventat textos «originals» com ara un suposat anònim del segle XIV, «El credo del samurai», o «Els set principis del samurai de Rokugan», que corren per la xarxa sense cap advertiment que provenen d'un joc en línia. Però el cas més curiós, si més no al nostre país, és el d'algú que el 1999 va traduir els textos d'un joc de rol («La leyenda de los cinco anillos», basat en el llibre clàssic, aquest sí) i que hi va afegir uns comentaris suposadament molt antics atribuïts a un tal Mirumoto Jinto, «Rikugunshokan del clan del drac». Un llibre posterior de Plaza & Janés sobre l'amistat va incloure aquests textos i en va situar l'autor al segle XI. I si avui busqueu el seu nom a internet, us trobareu 1.200 resultats en articles, fòrums i planes d'escoles

de karate. Per sort, en un d'aquests enllaços, un internauta que en va rastrejar la pista, i que es fa ressò de la història real, ens explica que quan ell va fer la prova, el 2010, els resultats del cercador eren 1.230. Alguna cosa (poca) hem avançat, doncs.

Però no tot s'ho ha inventat Occident

I és que quan a Europa es va començar a sentir parlar dels samurais històrics, mentre molts encara eren ben vius, la veritat és que ja feia quasi 300 anys que amb prou feines havien participat en cap batalla amb cara i ulls.

Entre el 1853 i el 1854 el comodor Perry, de la marina dels Estats Units, es va presentar dos cops davant de les costes del Japó amb uns vaixells negres molt ben armats per expressar «el gran interès» del seu govern per establir relacions amb l'imperi nipó. I aquesta curiosa manera de forçar l'obertura d'un país que s'havia mantingut voluntàriament aïllat gairebé del tot durant més de dos segles, regit per un virrei militar que havia minimitzat el poder de l'emperador, va representar l'inici del final del feudalisme, que va continuar amb el trasllat de la capital a Edo (i el canvi de nom a Tòquio) i la centralització del nou poder imperial (la Restauració Meiji). Això va donar lloc, entre moltes altres co-

EL BUSHIDO

El Bushido com a sistema ètic

La cavalleria és una flor tan característica de la terra japonesa com el seu mateix emblema, la flor del cirerer, i no és, de cap manera, la mostra resseca de cap virtut antiga que es conservi a l'herbari de la nostra història. Ben al contrari, la cavalleria continua viva entre nosaltres, amb tot el seu poder i tota la seva bellesa, i encara que de vegades no adopti una forma precisa no deixa de perfumar la nostra atmosfera moral, fent-nos conscients que continuem lligats al seu encís poderós. És cert que fa temps que no existeixen les condicions socials que la van originar i que en van permetre el desenvolupament; però com aquells estels llunyans que van brillar un cop i que, tot i que ja no brillin, encara ens n'arriben els rajos, la llum de la cavalleria, filla del feudalisme, il·lumina encara la nostra sendera moral i sobreviu a la institució que la va engendrar. Per a mi és un plaer reflexionar sobre la cavalleria

en la llengua de Burke, l'autor d'aquell elogi tan conegut i commovedor sobre el fèretre oblidat del seu arquetip europeu.

Una prova de la trista manca d'informació sobre l'Àsia Oriental és que un acadèmic tan erudit com el doctor George Miller no dubtés a afirmar, a la seva *History Philosophically Illustrated*, que la cavalleria, o qualsevol altra institució similar, no va existir entre els pobles de l'antiguitat ni entre els orientals moderns. Una ignorància com aquesta, tanmateix, mereix que se l'excusi, ja que la tercera edició de l'obra del bon doctor va aparèixer el mateix any que el comodor Perry trucava a la porta del nostre aïllament. Però no més d'una dècada més tard, quan el nostre feudalisme es trobava en la seva agonia final, Karl Marx, amb el seu *Capital*, va cridar l'atenció dels lectors sobre els avantatges particulars de l'estudi de les institucions socials i polítiques del feudalisme, que aleshores només continuaven vigents al Japó. Jo també convidaria els qui a Occident es dediquen als estudis de la història i de l'ètica a indagar sobre la cavalleria del Japó actual.

Per molt atractiva que pugui semblar una disquisició històrica sobre la comparació entre el feudalisme i la cavalleria europea i els seus equivalents japonesos, el propòsit d'aquesta obra no és aprofun-

dir en aquest aspecte. La meva intenció és, més aviat, referir-me, en primer lloc, a l'origen i a les fonts de la nostra cavalleria; en segon, al seu caràcter i ensenyament; en tercer, a la seva ascendència sobre la població, i, finalment, a la seva continuïtat i la seva influència. La primera d'aquestes qüestions s'abordarà només de forma breu i superficial, ja que si no ho fes així hauria de conduir els meus lectors pels viaranyis intricats de la nostra història nacional; però parlaré de la segona amb més extensió, ja que és més probable que els estudiants d'ètica i d'etnologia comparada estiguin interessats en les nostres formes de pensament i de comportament. La resta de les matèries es tractaran com a mers corol·laris.

La paraula japonesa que he traduït, em sembla que de manera aproximada, com a «cavalleria», té un significat original més ampli que «equitació». *Bu-shi-do* vol dir, literalment, «militar-cavaller-camí». És a dir, els costums que els nobles combatents han d'observar tant en la seva vida quotidiana com en la seva professió; senzillament, els «Preceptes de la Cavalleria», el *noblesse oblige* de la classe guerrera. Però, després d'haver-ne ofert l'etimologia, d'ara endavant en permetré fer servir el terme original. Considero que l'ús de la paraula nadiua és aconsellable perquè, en tractar-se d'un

fenomen tan específic, del germen de tot un caràcter i d'una manera tan peculiar i tan local de pensament, hem de fer honor a l'emblema mateix de la seva singularitat. I és que algunes paraules tenen un *timbre* nacional tan expressiu dels caràcters del seu poble de procedència que un traductor excel·lent només en podria fer una justícia escassa, per no dir una injustícia segura. Qui podria millorar el significat que els alemanys donen a *Gemüth* («ànima, ànim»), o qui no notaria la diferència que existeix entre dues nocions tan properes en termes lingüístics com l'anglesa *gentleman* i la francesa *gentilhomme*?

El Bushido és, per tant, el conjunt dels principis morals d'observació obligada transmès als cavallers. No és un codi escrit, i en el millor dels casos consisteix en unes poques màximes que han passat de boca en boca a partir de la ploma d'algun guerrer o erudit famós. I encara amb més freqüència es tracta d'un codi no enunciat però que ostenta la sanció poderosíssima de l'escriptura veritable, com una llei que hagués estat gravada a les fibres del cor. El Bushido no procedeix de la creació d'una sola ment, per molt capaç que fos, ni de la vida d'un sol personatge, ni tan sols d'un de molt famós. Es tracta, més aviat, del resultat d'un creixement orgànic que

s'ha anat produint durant dècades i segles de carreeres militars. I és possible que ocupi en la història de l'ètica el mateix lloc que la constitució anglesa en la història política, tot i que no ha disposat de res comparable amb aquesta carta magna ni amb l'*habeas corpus*. És cert que a començaments del segle XVII es van promulgar els Estatuts Militars (Buke Hatto), però els seus tretze articles breus tenien a veure, sobretot, només amb matrimonis, castells i aliances, i les regulacions didàctiques hi estaven escassament abordades. És impossible, per tant, determinar un moment o un lloc del qual puguem dir: «Heus ací la font primigènia del Bushido». El seu origen es pot identificar cronològicament amb el feudalisme només perquè va prendre consciència de si mateix a l'època feudal. El que sí que és cert és que el feudalisme mateix està teixit amb molts fils diferents i que el Bushido en comparteix la naturalesa intricada. Així com a Anglaterra es pot rastrejar la data d'origen de les institucions polítiques feudals a partir de la conquesta normanda, podríem dir que al Japó l'ascens del feudalisme va ser simultani al de Yoritomo, a finals del segle XII. Tanmateix, igual que a Anglaterra es troben ja els elements socials del feudalisme durant el període previ a Guillem el Conqueridor, també al Japó els

gèrmens de la institució existien des de molt abans del període esmentat.

Tant al Japó com a Europa, quan el feudalisme es va iniciar formalment, la classe dels guerrers professionals va passar a ocupar una posició preeminent en el si de la societat. Aquests guerrers eren coneguts amb el nom de *samurais*, un terme que vol dir literalment el mateix que la antiga paraula anglesa *cnicht* (*knecht, knight*); és a dir, guàrdia o assistent, i tots dos són de caràcter similar als *solduri* que Cèsar es va trobar a Aquitània i als *comitati* que, segons Tàcit, seguien els capitosts germànics de la seva època; o, per esmentar un exemple més tardà, als ordes militars que trobem en la història de la Europa medieval. El terme sinojaponès *buke* o *bushi* («cavaller guerrer») també va passar a ser d'ús comú en aquesta època. Els *bushi* formaven una classe privilegiada que devia tenir l'origen en una casta d'homes durs que de la lluita en van fer vocació. Durant un llarg període de guerres constants, els homes d'aquesta classe devien ser reclutats, lògicament, entre els més virils i aventurers, i mitjançant un llarg procés de selecció, els covards i els febles devien anar caient eliminats. Només els qui tenien «una condició rude, completament masculina, i una força brutal», manllevant la fra-

se d'Emerson, van sobreviure per fundar les seves pròpies famílies i la jerarquia dels samurais. Criats a ostentar grans honors i privilegis i, en conseqüència, responsabilitats equivalents, aviat van sentir la necessitat de disposar d'unes normes de comportament, sobretot perquè —com que procedien de clans diferents— estaven sempre en peu de guerra els uns contra els altres. Aleshores, així com els metges limiten la competència entre ells per cortesia professional, o com els advocats s'asseuen als tribunals d'honor en els casos de violació del codi deontològic, també els guerrers havien de comptar amb procediments propis per jutjar les seves faltes si s'esqueia.

Per damunt de tot, joc net en el combat! Quins gèrmens de moralitat més fèrtils conté aquest sentit primitiu de la barbàrie i de la infantesa! Que potser no es troba aquí l'arrel de totes les virtuts militars i civils? Somriem —com si ja l'haguéssim superat!— davant del desig infantil del petit britànic Tom Brown:¹ «Deixar al seu darrere el nom

1. Protagonista del llibre *Tom Brown's Schooldays* (1857), de l'autor anglès Thomas Hughes. Entre totes les novel·les de formació en internats britànics, aquesta ha estat històricament la de més èxit popular i la que més ha contribuït a conformar el gènere, i fins i tot ha influït directament en el Harry Potter de J. K. Rowling. (*N. del t.*)

d'un company que no va maltractar mai cap menor ni es va girar d'esquena a cap adult». Però, algú ignora que aquest desig és la pedra angular sobre la qual es recolzen els sistemes morals més grans? No es podria anar encara més lluny i afirmar que fins i tot la més compassiva i pacífica de les religions fa seva aquesta aspiració? El desig del petit Tom és el fonament en què es basa en bona mesura la grandesa d'Anglaterra, i no ens ocuparia gaire temps descobrir que el Bushido no s'alça damunt d'un pedestal més petit. Si el combat en si mateix, ja sigui ofensiu o defensiu, és «brutal i condemnable», com asseguren amb raó els quàquers, fins i tot podem dir, amb Lessing, que «sabem de quins defectes brolla la nostra virtut».² «Espieta» i «covard» són epítets del tot ofensius per a les naturaleses

2. Ruskin va ser un home d'allò més bondadós i pacífic. Tanmateix, creia en la guerra amb tot el fervor d'un devot de les emocions fortes. «Quan us dic —afirma a *Crown of Wild Olive*— que la guerra és el fonament de totes les arts, vull dir també que ho és de totes les grans virtuts i facultats dels homes. A mi se'm fa estrany i terrible descobrir-ho, però he observat que resulta incontestable [...]. Comptat i debatut, he vist que totes les grans nacions van trobar en la guerra la veritat de les seves paraules i la força dels seus pensaments, que la guerra els va resultar nodridora i la pau només un temps inútil, que en la guerra hi van aprendre i en la pau van ser enganyades, que la guerra les va entrenar mentre que la pau les va traïr; en resum, que van néixer en la guerra i van morir en la pau.»

sanes i senzilles. I la infantesa es lliura a la vida proveïda amb aquestes nocions, i també la cavalleria. No obstant això, com que la vida es va fent cada cop més complexa i les relacions es van entortolligant inevitablement, la fe primerenca busca sanció en autoritats superiors per tal de justificar-se i tirar endavant. Si els interessos militars haguessin operat sols, sense cap suport moral, com n'hauria estat, d'inferior, l'ideal dels guerrers al de la cavalleria! A Europa, per cert, el cristianisme va fer concessions adequades a la cavalleria, infontent-hi un cert hàlit espiritual: «La religió, la guerra i la glòria eren les tres ànimes del perfecte cavaller cristià», va dir Lamartine. Al Japó, en canvi, el Bushido va beure de fonts diferents.